

מה בין ישראל לאומות העולם.

פרשת בלק, (שיחה 1) – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה".
[הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

בשולחן ערוך (או"ח סוף סי' נ) כתב "מגן אברהם", שהלומד ואינו מבין מה שהוא אומר, אינו נחשב לימוד. אבל שו"ע בעל תניא (הל' תלמוד תורה, סוף פרק ב) מחלק שזה נאמר רק בתורה שבע"פ, אבל בתורה שבכתב יש שְׁכַר אַע"פ שאינו מבין. וביאר הרב אשלג (בהקדמת "הסולם" לזהר) שההבדל הוא כי בתורה שבכתב אע"פ שהאדם מדמה לעצמו שהבין, לאמיתו של דבר הוא עדיין לא הבין עד בירוורו התכליתי וכולם בכל זאת "לא מבינים". (משא"כ בתושבע"פ).

אמנם כן, אבל עלינו המצוה לעמול בתורה שבכתב לפי יכולתנו, כל אחד ואחד לפי דרגתו.

נבואתו של בלעם מציבה בפנינו כמה בעיות.

1. ראשית, מיד בחטא העגל בקש משה רבנו שלא תשרה שכונה על אומות העולם. (ברכות ז). אם כן איך חלה נבואה על בלעם כעבור ארבעים שנה (לפני כניסתם לארץ)? והרי זו בשורה לישראל: (ספרי על דברים יח, טו) "נביא מקרבך", ולא מאחרים, כלומר גוים.
"ספר הכוזרי" (א/קטו) קובע שהנבואה לא תחול אפילו על גר. (וזה מפורש בזהר ג'יג). והרב אריה כרמל מביא לכך ראיה מהגמרא בסנהדרין (לט:). מפני מה זכה עובדיה לנבואה? ורש"י כותב שם: "שהרי גר (=אדומי) היה, ואין השכינה שורה אלא על המיוחסין שבישראל, מדכתיב "להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך". אלא סגולתו המיוחדת של עובדיה היתה במסירות-נפשו לכלכל נרדפי המלכות.
ועוד, אמר שם רבי מאיר: * "מִיָּנִיָּה וּבֵיָּה אֲבָא – גִּיזִיל בֵּיָּה נִרְגָּא". [פירוש: מן [עץ] היער עצמו (= אֲבָא), עושים קת גרזון (=נגרא) לכרותו], [תוספת תלמיד. על הפסוק "ויבא קין מפרי האדמה" תרגם אונקלוס אֲבָא דִּארְעָא. ועל הנרגא קראנו שבוע שעבר בתרגום יונתן בן עוזיאל בפסוק האחרון לפרשת חקת. עיין שם מעשה הריגת עוג] – ולכן היה הכרח גמור שרק גר כמו עובדיה הִבָּא מאדום יִנְבֵּא פורענות על אדום! ובכן, אם גר לא יזכה, הא כיצד יזכה גוי?
2. ועוד, הרי בלעם היה נואף עם אתונו. (סנהדרין קה:). היאך ייתכן ש"לא הניח הקב"ה דבר בעולם שלא גילה לבלעם" (תדא"ר כח) – וכיצד היו לנבואתו מעלות שלא היו אפילו למשה רבנו? (במד"ר יד, כ; / ברכות ז).
3. חז"ל הודיעו לנו על ג' מלכים וד' הדיוטות שאין להם חלק לעוה"ב (סנהדרין ז). והאחרון שבהם: בלעם. – מה צורך להודיע עליו, מה ההוה אמינא שבלעם יזכה לדרגא כה רוממה?
4. ומצאנו בברכות (יב:). חז"ל רצו לקבוע חובה יומית לקרוא פרשת בלעם ליד אמירת "שמע", ונמנעו מזה רק מפני טרחא דציבורא.

כנראה יש בפרשה זו דברים החשובים ביותר. מה הם?

האם יש נבואה אצל אוה"ע? [חקירה בעניין]

ספר כוזרי (ה/צה) הנחה אותנו שהנבואה תחול רק בארץ ישראל. אמנם יכול להיות שתחול נבואה גם בחו"ל, אם היא נבואה הנאמרת בעבור עניני א"י. (ב/דז). כך אולי אפשר לומר בעניננו, תחול נבואה על אוה"ע אם זה למען מטרה הנוגעת לבני ישראל כשיבואו לא"י, לבשר על טובתן או לגלות טוב האופי שלהם.

יש לשאול:

הרמב"ם כותב ב'אגרת תימן' ('אגרות הרמב"ם', מחד' הרב קאפח, דף לו) שישנם נבואות אצל אוה"ע, אבל הרמב"ם לא התייחס למאמר חז"ל הנ"ל, (בברכות ז. וצ"ע. (=וצריך עיון) לעומתו, **רבנו בחיי** (על דברים לג, כח) כותב – ארבעה דברים לא זכתה להם שום אומה חוץ מישראל, **נבואה**, תורה, א"י ותחיית המתים. ומביא שם הוכחות.

[3 תשובות:]

(1) היו שניסו לתרץ על **חַבְרֵי אִיּוֹב** (צופר, בלדד, אליפז, אֶלְיָהוּ) שהרי הם היו נביאים מן אומות העולם, (בי"ב טו): וזאת מפני שהם חיו **מלפני תפילתו של משה על מניעת השראת השכינה מהגוים**. (ברכות ז.) אבל זה ייתכן רק לפי אותו מאן דאמר שחיו בימי יעקב או משה. אבל הרי יש שם בסוגיא מאן דאמר שפרשת איוב אירעה אח"כ!

(2) רש"י על איוב (ד, יב) "וְאֶלֵי דְבַר יְגוֹנֵב" מפרש שהנבואה המשיכה אצל אוה"ע גם **אחרי תקופת משה**, אבל **בסתר ובגניבה**, ולא בפרהסיא. יש לזה סימוכין במדרש במדבר רבה (נב/ה): "נביאי אוה"ע מדבר עמהם מאחורי הוילון... משל למלך כשמדבר עם פלגש". ויש לפרש זאת בשני אופנים שונים.

1. "תפארת ציון" (17 כרכים המפרשים מדרש רבה, לר' יצחק זדלר) מפרש דנביאי ישראל משיגים למעלה מהכח האנושי, כמו מעשה מרכבה וכדומה. אבל נביאי אוה"ע משיגים דברים הנעלמים שבתחום האנושי (כמו ששאל שאל מן שמואל איה האתונות. ודרגא דעוה"ז נמשלה לפלגש הנ"ל). ובספר "עקידת יצחק" (דף קג:) קובע שמעולם לא כינו חז"ל לנביאי אוה"ע בשם של "נביא" אלא בצירוף של "נביא מהאומות", כלומר לא היו בסוג של נבואה ממש, אלא בסוג הַרְוּד.

2. אופן אחר נתפרש בספר "מורה חיים" (פירוש על איוב, וילנא, תרל"ג) המחלק שהנבואות המגיעות לאוה"ע אינן מהסוג להוכיח בני אדם שייטיבו את מעשיהם. מה שה' הופיע בנבואה לפרעה ולאבימלך היה רק להרחיקם מהצדיקים, להציל הצדיקים מידיהם. מעין זה כתב "יפה תואר". (על ויק"ר ח"ב, עיי"ש).

(3) רש"י (במדבר כב, ה) מתרץ בפשטות, שאוה"ע היו מתלוננים שאילו היה להם נביא היו גם הם מגיעים לדרגות רוממות כמו ישראל. ולכן **באופן חד-פעמי** וחריג נתן להם ה' נביא. והנה נביא זה הביא אותם לידי ניאוף בבנות מואב, אצל פעור, והוכח על ידו שאין לתת נבואה לאישי אוה"ע. כך אמרו חז"ל: "רָאָה מַה בֵּין נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל לְנְבִיאֵי אוה"ע. נביאי ישראל מזהירין את ישראל מן העבירות. ונביא שעמד מן הגוים העמיד פרצה לאבד את הבריות מן העולם... להודיע למה סלק הקב"ה רוח הקודש מעכו"ם, שזה עמד מהם, ורָאָה מַה עִשָּׂה" (במד"ר כ"א)

אבל נראה לי ענין חשוב ביותר. – שאלנו, מדוע ה' העניק נבואה לבלעם למרות כל מגרעותיו? היה זה בכדי להוכיח מול עולם ומלואו מה היא עוצמת קדושתם של ישראל!. כמו שמצאנו במסכת ע"ז (ג), יבואו מהם ובהם להעיד על ישראל שישראל שָׁמְרוּ את התורה, שאויבינו עצמם יעידו עלינו. ולכן אנו מוצאים דברי חז"ל:

- "לא עמדו פילוסופים בעולם כמו בלעם בן בעור". (ב"ר סה).

- "סודות הסתומות מן הנביאים, נתגלו לו", (תרגום יונתן, במדבר כד, ז),

- ודרגתו כדרגת משה. (במד"ר יד/כ).

והוא הוא שהעיד על ישראל "כָּרַע שֶׁכֶב קָאָרִי, וּכְלָבִיא מִי יִקִּימֵנוּ" ומפרש רש"י (על ברכות יב): שהקב"ה שומרנו בשכבנו ובקומנו, לשכב שלווים ושקטים כארי וכלביא. וכן כתב רש"י (על במדבר כג, כד) "הן עם כלביא יקום, כשהם עומדים משינתם שחרית, הם מתגברים כלביא וכארי לחטוף את המצוות, ללבוש ציצית ולקרוא את שמע ולהניח תפילין".

הדברים מזכירים את הכרזת משוח מלחמה לפני הקרב: "שמע ישראל..." (דברים כ, ג) ומפרש שם רש"י ע"פ סוטה מב. – "אפילו אין בכם זכות אלא קריאת שמע בלבד, כדאי אתם שיושיע אתכם". ההכרזה הנ"ל של "שמע" היא המדגישה מה היא מעלת ישראל ויחודו, בהשוואה לכל אה"ע. כמו שזה המסר הנכתב בתפילין שלנו, במקביל לכך בתפילין של ה' כתוב "ומי כעמד ישראל גוי אחד בארץ". (ברכות ו). לנו התכונה והאופי הטבעי לאהוב את ה' "בכל לבבך ובכל נפשך", תכונה שלא נמצאת בהחלטיות כזאת אצל שום עם אחר בעולם.

בקשר לזה ראוי להביא דברי מהר"ל מה הוא ההבדל העצום בין מעשים רעים שבישראל, למעשים מקבילים ודומים אצל אה"ע. "ישראל שהם בשלימות, רק יצה"ר מתגרה בהם, ולא שהרע שבהם (בגופניותם) מגרה בהם. אבל האומות, הם הם בעצמם החסרון דבק בעצם שלהם, ואינו רק במקרה בשביל יצה"ר שבהם. הרע שבהם הוא טבעי להם, גם בלי גירוי". (ינצח ישראל, סוף פ"ב). פירוש הדבר, מהותם של ישראל היא "זרע אמת" (מהר"ל על אבות, דף ג) כי נשמותיהם חצובות מתחת כסא הכבוד. אבל מהותם של האומות מבוססת על גופניות קיצונית ומופרזת. נפקא מינה בין השניים, שבנ"י נלחמים עם עצמם, ולפעמים אמנם נכשלים מול הצורך המתנכל להם. אבל אה"ע ע"פ רוב נמצאים תמיד במצב של השחתה, גם מבלעדי המלחמה נפשית.

וזה מה שהוכח לנו בפרשת בלעם. אמנם היה לו שכל גבוה. אבל מה היתה עצתו נגד ישראל? לקלקלם בגילוי עריות. ויש לתמוה, הרי "אין אדם חוטא ולא לו" (בי"מ ה:). אמנם מה שהוא עצמו פרוץ עם אתונו, זה יוכל להימצא גם בין בני"י, ולכן הם חוששים לזה (קידושין פא:; אב"י, רב ששת, רב חנן מנהרדעא). ודאי כי כל הגדול מחברו, יצרו גדול הימנו (סוכה נב). והוא מעותד למלחמות נפשיות. "יצה"ר מניח (=נוטש) אה"ע, ומתגרה בישראל" (סוכה נב). אבל באה"ע גם מבלעדי פיתוי יצה"ר, בכל זאת הם הם פרוצים ביותר מחמת טבעיהם הבסיסי. והנה לפנינו: בלעם עוד מייעץ להכשיל אחרים. זוהי ההוכחה הגדולה ביותר שאפילו מי שהוא אצלם בשיא גדולת הנבואה, אין בו קדושה. [תוספת תלמיד: רמז שהיה שוכב עם אתונו, "אשר שכבת ע"י ומילת ע"י מוטעמת ברביע, לומר שהיה רובע"]

זה מה שמפרש הנצי"ב ("העמק דבר", כג, כא) "לא הביט אָןּן בישראל", כי הרע אינו מושרש בישראל, אלא בא ע"י רוח שטות המסיתה אותם, משום כך אהבת ה' עזה בישראל, ה' אלהיו עמו ותרועת מלך בו, כדברי רש"י שם.

חז"ל גילו לנו תכונה בסיסית זו.

אצל ישראל אפילו מחשבה טובה בלבד לעשות מצוה, כבר ה' מצרפה למעשה. (ויחס כזה אין אצל מחשבות טובות של אה"ע). ואצל אה"ע להיפך, מחשבה לעשות רעה כבר ה' מצרפה למעשה (יחס כזה אינו אצל בני ישראל). כך הוא בירושלמי. (פאה א/א, ד"ה הזכות יש לה קרן).

ההסבר לזה, כיון שחשבו, חִזְקָה עליהם שיבצעו את זממם. [=מחשבתם]. ישראל שנקרא "טוב" (מנחות ג:). נוטים לטוב. אה"ע נוטים לרע. (יוחסד לאומים חטאת", בי"ב י: - ע"ע אריז"ל, "עץ חיים", שער הקליפות, פ"א). לכן, היה צורך גדול לגלות לנו שלא ישיג בלעם חיי נצח. (סנהדרין ז). כי אע"פ שהשיג בשכלו דברים רבים ועליונים, גופו מושחת. הדבר מזכיר כי גם עשיו בן יצחק, ראשו במערת המכפלה וגופו נקבר בשדה (תרגום יונתן על בראשית ג, יג) כי לא היה שום קשר בין מה שידע בשכלו למה שפעל בגופו.

ולכן, בגלל אהבה נפלאה כזו שיש בין ה' לעמו בגלל עצם דבקותם בו, עלתה על דעתנו לקרוא פרשה זו בכל יום סמוך לקריאת שמע, אלמלי טרחא דציבורא. **כי ישנה חשיבות גדולה מאד שנדע ממה נשמותינו חוצבו, מה המקור שלנו.** ידיעה זו לא באה ממילא לאדם, היא לא באה אוטומטית בירושה. אלא אנו צריכים לעמול במחשבה ולטרוח בחיפוש מקורות, ללמוד את המקורות בחז"ל וראשונים לכך.

דומני, שפרשת בלעם באה לחדד לנו את הידיעה העצומה הזו.